

AVRUPA BİRLİĞİ REKABET POLİTİKASINDA DEVLET YARDIMLARI VE TÜRKİYE’NİN UYUMU

Buket İLHAN*

Özet

Ülkeler rekabet ortamına uyum sağlamaları ve rekabet güçlerini diğer ülkelere karşı artırmaları için kendi teşebbüslerini çeşitli yollarla desteklemektedir. Bu desteklerin en önemlilerinden biri devlet yardımlarıdır. Devletler belli teşebbüslere, bölgelere ve sektörler devlet yardımı sağlayarak bunların rekabet avantajını diğer ülkelerdeki rakiplerine karşı yükseltmektedir. Ancak, devlet yardımları teşebbüsler arasında adil olmayan bir rekabet ortamı yaratarak uluslararası serbest rekabet düzeninin işleyişini bozmakta ve kaynakların etkin bir şekilde dağılımını engellemektedir. Bundan dolayı çeşitli uluslararası kuruluşlar, devlet yardımlarını kontrol etmek için çalışmalar yapmaktadır. Devlet yardımlarının denetlenmesine önem veren uluslararası bir kuruluş olan AB Komisyonu, devlet yardımları alanında sahip olduğu geniş yetkilerle devlet yardımlarını etkin bir biçimde denetlemektedir. AB’ye tam üyelik başvurusu yapmış olan Türkiye açısından da devlet yardımları uygulamaları, üye ülkelerin Türkiye karşısında maruz kalabilecekleri haksız rekabet açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla öncelikle AB’nin devlet yardımları mevzuatı ve denetleme sistemi ele alınmış, daha sonra Türkiye’nin devlet yardımları mevzuatı incelenerek Türkiye’nin AB devlet yardımları mevzuatına uyumu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Politikası, Avrupa Birliği, Devlet Yardımları, Uyumlaştırma

STATE AIDS IN THE EUROPEAN UNION COMPETITION POLICY AND ADAPTATION OF TURKEY

Abstract

National governments support undertakings operating within their boundaries with different ways in order to adapt them to this competitive situation and increase their competitive powers. The most important one of these support measures is state aids. States increase competitive advantages of specific undertakings, regions and sectors against their opponents in other states by giving state aid to them. However, state aids frustrate the operation of international free competition and prevent the

* Ekonomist

most efficient allocation of resources by causing unjust competition between undertakings. Therefore, various international organizations have been paying efforts in order to control state aids. One of these international organizations that attach importance to supervision of state aids is European Union Commission, which supervises state aids effectively thanks to its broad authority. To Turkey, which applied to EU for full membership, state aids practices bear importance for unfair competition that member countries can face toward Turkey. For this aim, before all else, EU state aid law and supervision system is examined and then adjustment of Turkey to EU state aid legislation is tired to be clarified by examining state aid legislation of Turkey.

Keywords: Competition Policy, European Union, State Aids, Harmonization

GİRİŞ

Ortak siyasi ve ekonomik bir bütünleşme sağlamak isteyen Avrupa Birliği için, serbest rekabetin olduğu açık piyasa ekonomisine geçiş temel ilkedir. Devlet bir yandan üretici, dağıtıcı veya satıcı olarak iktisadi nitelikteki kamu hizmetleriyle, bir yandan da destekleme ve özendirme faaliyetleriyle ekonomiye müdahalelerde bulunmakta olduğundan devlet yardımları serbest rekabet açısından önemli bir faktördür. Öyle ki devlet yardımları, firmalar arasında rekabet ortamının ve serbest piyasa düzeninin bozulmasına yol açabildiği gibi kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağılımına da sebep olabilir.

Devlet yardımlarının özellikle belirli teşebbüs, sektör veya bölgeler bazında seçici olarak verilmesi sonucunda ortaya çıkan rekabetçi üstünlük, doğal olmayan bir yoldan meydana getirildiği için teşebbüsler, sektörler veya bölgeler arasındaki rekabete dayalı ilişkiyi olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik ile İç Pazar'ın oluşması ve gelişmesiyle rekabetin kendi endüstrileri aleyhine bozulmasını istemeyen AB ülkeleri, devlet yardımlarını daha çok vermeye başlamıştır. Bu nedenle, İç Pazar'ın sürekli gelişimi ve işleyişi için AB'de devlet yardımlarının denetiminin önemi daha da artmıştır.

Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu yapmış olan Türkiye açısından da devlet yardımları, üye ülkelerin Türkiye karşısında maruz kalabilecekleri haksız rekabet açısından önem arz etmektedir.

Bu makale çalışması şu "araştırma sorularını" cevaplayacak şekilde tasarlanmıştır:

1- Avrupa Birliği'nde rekabet politikası çerçevesinde uygulanan devlet yardımları nelerdir ve devlet yardımlarının denetiminde ne kadar mesafe kaydedilmiştir?

2- Türkiye'de uygulanan devlet yardımları sisteminin, AB'ye uyumu ne ölçüde gerçekleşmiştir?

Bu makale çalışmasını ortaya koyarken izlenen yöntem, kütüphane ve internet tabanlı kaynak araştırması ile Avrupa Birliği'nin yerli ve yabancı yayın organları ve araştırma merkezleri ile resmi gazetelerden oluşmaktadır. Bu araştırma kapsamında yerli ve yabancı eserler ile bu konuyla ilgili çalışma yapan kurumların hazırladığı raporlar, bültenler, makaleler araştırılmış, incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

1. AVRUPA BİRLİĞİ REKABET POLİTİKASINDA DEVLET YARDIMLARI

Devletin ekonomi üzerindeki müdahalesindeki en etkili araçlarından biri olan devlet yardımları, devlet kaynaklarından kamu teşebbüslerine ve özel teşebbüslere yapılan her türlü yardımı ifade etmektedir. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku içinde, Roma Anlaşması'nın 87. ve 89. maddelerinde devlet yardımını düzenlemektedir.

1.2. Devlet Yardımları Kavramı

Avrupa Birliği'nde devlet yardımları Roma anlaşmasının 87. maddesine göre düzenlenmiş olup bu düzenlemede, aksine hüküm bulunmadıkça bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtası ile herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayıarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden her türlü yardım, üye ülkeler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde ortak pazarla bağdaşmaz hükmü yer almaktadır (Hakenberg and Erlbacher, 2003: 431).

AB'nin toplam devlet yardımlarını yıllar itibariyle incelediğimizde, Tablo 1.'den de anlaşılacağı üzere AB 27 ve AB 15'in toplam devlet yardımları ortalaması bir düşüş seyri izlerken AB 12'nin ortalaması aksine yükseliş seyri göstermekte, ancak 2004 ve 2005 yıllarında tüm grupların değerleri düşmekte, 2006 ve 2007 yıllarında ise farklı hızlarda yeniden artmaktadır (European Commission, 2009).

Tablo 1. AB'nin 2002 – 2007 Dönemi Toplam Devlet Yardımları

(Milyon Euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 27	71556.7	67431.4	66957.7	64081.6	65990.3	64816.0
AB 15	63504.5	54932.3	59154.5	57950.1	59611.5	57693.5
AB 12	8052.2	12499.1	7803.1	6131.6	6378.8	7122.5

Kaynak: European Commission, 2009a.

Dünya Ticaret Örgütü tarafından yapılan devlet yardımları tanımı ise; Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'na göre devlet veya herhangi bir kamu kuruluşu tarafından, devlet uygulamasının hibe, kredi ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferi içerdiği veya kredi garantisi gibi potansiyel olarak doğrudan fon ya da yükümlülük transferini içerdiği; tahakkuk etmiş olan bir devlet gelirin affedildiği veya tahsil edilmediği; devletin, genel altyapı dışında kalan hususlarda mal veya hizmet temin ettiği veya mal satın aldığı; devletin bir fon mekanizmasına ödemeler yaptığı veya garanti sağladığı veya özel bir kuruluşa belli fonksiyonları yürütme görevini verdiği; GATT 1994'ün ihracat teşviklerinin kaldırılmasını öngören XVI. maddesi anlamında herhangi bir şekilde gelir veya fiyat desteği verildiği ve bütün bunların sonucunda bir yarar elde edildiği durumlarda sağlanan mali katkı devlet yardımı sayılmaktadır (Rubini, 2004: 160). Avrupa Birliği mevzuat uygulamaları çerçevesinde oluşturulan devlet yardımlarının unsurları; yardımların devlet tarafından veya devlet kaynakları yoluyla sağlanması, belli bir menfaatin olması, yararlananın işletme veya üretim dalı olması ve üye ülkelerarası ticaretin etkilenmiş olmasıdır.

1.3. Ortak Pazarla Uyumlu Devlet Yardımları

Ürünlerin kaynağında herhangi bir ayrıcalık yapılmadan tüketicilere verilen sosyal yardımlar, deprem, sel v.b. doğal afetlerin sebep olduğu zararları kapatmak için yapılan insani yardımlar ile yaşam seviyesi çok düşük olan açlık ve işsizliğin hüküm sürdüğü bölgelere, belirli ekonomik faaliyetlere veya bunların gerçekleştirildiği bölgelere yapılan tüm ekonomik yardımlar,

Komisyon'un önerisi ve Konsey'in çoğunlukla alacağı kararla belirlenecek yardımlar, herhangi bir üye ülke devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bir bozulmanın giderilmesi için verilen yardımlar ile Topluluk içinde ticaret ve rekabet koşullarını, ortak çıkarlara aykırı olmayacak şekilde, kültür değerlerinin korunmasına yönelik yardımların Ortak Pazar ile bağdaştığı kabul edilmektedir (Saraçoğlu, 2006: 10-11).

AB'de ortak pazar ile uyumlu devlet yardımlarını bölgesel kalkınma amaçlı yardımlar, yatay amaçlı yardımlar, spesifik sektörel amaçlı yardımlar olmak üzere üç ana başlık altında toplayabiliriz.

1.3.1. Bölgesel Yardımlar

Belirli bölge bazında verilen ve yatay nitelikli yardımlar olan bölgesel yardımlar; yaşam seviyesinin çok düşük ya da ciddi boyutlarda işsizliğin bulunduğu bölgelerin ekonomik kalkınması için yapılan yardımlar ile ticaret koşullarını AB'nin ortak çıkarına aykırı biçimde değiştirmedeği ölçüde bazı ekonomik bölgelerin ya da bazı ekonomik faaliyetlerin gelişmesi için yapılan yardımlardır.

Tablo 2. AB'nin 2002 – 2007 Dönemi Bölgesel Yardımlar

(Milyon Euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 27	11318	9690	9011	8985	9671	9869
AB 15	10505	8840	8150	7941	8483	8822
AB 12	813	850	860	1045	1189	1047

Kaynak: European Commission, 2009a.

Belirli bölgelerdeki sosyo-ekonomik yapı, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla, işsizlik kriterleri göz önüne alınarak tespit edilir. Bölgesel yardım yapılırken; işsizlik trendi, istihdamın o bölgedeki gelişimi ve değişimi, göç durumu, ekonomik faaliyet yapısı göz önüne alınmaktadır. AB'de bölgesel yardımlar Roma Anlaşması'nın 87/3a ve 87/3c maddelerinde yer alan kuruluşlar için yatırım ve işletme yardımlarını içermektedir (Özkarabüer, 2003: 51).

Roma Anlaşması'nın 87. maddesinin 3/a bendinde, yaşam seviyesinin çok düşük ya da ciddi boyutlarda işsizlik sorunlarının bulunduğu bölgelerin ekonomik kalkınması için yapılan yardımların, otomatik olmayan bağdaşma rejiminden yararlanabileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda yardımlar, satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başı gayrisafi yurtiçi hâsılanın son üç yıl içerisinde AB ortalamasının % 75'inden düşük olan bölgelere verilir (DPT, 2004: 329).

Roma Anlaşması'nın 87. maddesinin 3/c bendi, ticaret koşullarını AB'nin ortak çıkarına aykırı biçimde değiştirmede ölçüde bazı ekonomik bölgelerin ya da bazı ekonomik faaliyetlerin gelişmesi için yapılan yardımların verilebilmesine izin vermektedir. Bu tür yardımlar, ulusal sorun yaşanan bölgelerde ekonomik faaliyetlerin işlerliğini arttırmak amacı ile ortak çıkarlara ters düşmeden verilen yardımlardır. Sorunlu bölgeler üye ülkenin önerisi üzerine Komisyon tarafından belirlenir (Soltesz, 2005: 96).

Komisyon 2002'de ilgili Çerçeve'yi yeniden inceleyerek, Çerçeve'nin içerdiği kuralların çok karmaşık olduğu, ağır ve karmaşık bir bürokratik prosedüre sahip olduğu ve yardım tavanlarını yeteri miktarda aşağı çekemeyip bu alandaki bölgesel yardımlarda haksız rekabeti engelleyemediği sonucuna varmıştır. Komisyon aynı sene içinde yeni bir Büyük Yatırım Projeleri için Devlet Yardımları Hakkında Çoklu Sektörel Çerçeve çalışması oluşturmuş ve bu yeni Çerçeve 2004 yılının başından itibaren eski Çerçeve'nin yerine yürürlüğe girmiştir. Çerçeve, bölgesel yardımlar için oluşturulan maksimum yardım tavanları üzerine kurulmuştur. Yardım tavanları yatırımın büyüklüğüne göre otomatik olarak düşürülmüştür. 50 milyon Euro'ya kadar maliyeti olan yatırımlara yardım tavanının % 100'üne, 50 ile 100 milyon Euro arasında maliyeti olan yatırımlara yardım tavanının % 50'si ve 100 milyon Euro'dan fazla maliyeti olan yatırımlara da yardım tavanının % 34'üne kadar yardım verilmektedir. Böylece ilk kez bu yeni Çerçeve sayesinde verilecek yardım miktarı projenin büyüklüğüne göre belirlenmiştir. AB Yapısal Fonları'ndan finanse edilen projelere % 1.15 artı puan verilmiştir (Rehbinder, 2004: 120).

Çerçeve'deki yeni kurallar büyük bölgesel yatırım projeleri ile ilgili bildirim yükümlülüğünü kolaylaştırmıştır. Bildirim yükümlülüğü sadece 100 milyon Euro üzerinde maliyeti olan projelere izin verilen yardım üzerinde verilen yardımlara getirilmiştir. Böylece Komisyon'un iş yükü azaltılmıştır.

100 milyon Euro altında maliyeti olan projeleri de ilgili üye devlet, yıllık raporlarla Komisyon'a bildirme yükümlülüğü altındadır (Soltesz, 2005: 101).

1.3.2. Yatay Yardımlar

Herhangi bir sektör yahut coğrafi bölge bazında verilen yardımların dışında kalan ve AB'nin bir takım politikaları ile ilişkili olarak teşebbüslerin coğrafi yer ya da sektörel özelliklerine bakılmaksızın belirli firmalara verilen yardımları içerir (Köksal, 2002: 62).

Yatay devlet yardımları belirli endüstriyel faaliyetlere yönelik olup, rekabeti geliştirmek veya önemli bir sosyo-ekonomik yarar sağlamak üzere tasarlanmıştır. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yapılan yardımlar, istihdam ve mesleki eğitim konularına yapılan yardımlar, küçük ve orta ölçekli işletmelere diğer bir ifadeyle KOBİ'lere yapılan yardımlar, çevre koruma amacına yönelik yardımlar ve şirket kurtarma amaçlı yardımlar yatay yardım kapsamına girer ve bu yardımlar belirli koşulları taşımaları halinde muafiyet alabilirler.

1.3.2.1 Araştırma-Geliştirme Yardımları

Araştırma geliştirme faaliyetleri, büyümenin, yenilenmenin, rekabet gücünün arttırılması, yeni iş fırsatları yaratılmasını amaçlamaktadır. Ar-Ge ile ilgili yardımlar yüksek finansman maliyetleri nedeni ile oluşacak güçlükleri ortadan kaldırmak ve teşebbüsleri bu sorunlardan korunmaları amacı ile oluşturulmuştur. Yardım, yeni buluşların teşviki, olağan dışı risk ve maliyetleri karşılamak amacıyla düzenlenmiş ve AB'de yardım kuralları "Ar-Ge için devlet yardımı Topluluk Çerçevesi" belgesi ile açıklanmıştır (DPT, 2004: 331).

Komisyon'un Ar-Ge yardımları konusundaki bu çerçeve çalışmasında, AB'nin ve üye devletlerin ATA'nın sanayide yenilik, araştırma ve teknolojik gelişim için ATA'nın diğer maddelerine uygun bir biçimde katkıda bulunması gerektiğini ifade eden 163'üncü maddesine atıfta bulunmaktadır (Göksel, 2002: 65).

Buna göre eğer, kâr amacı gütmeyen bir devlet üniversitesi ya da araştırma kuruluşunun araştırma geliştirme faaliyetlerinin maliyetleri kamu tarafından karşılanıyorsa veya araştırma geliştirme faaliyeti kamu kuruluşlarına piyasa koşullarında ihale edilmişse bahsedilen destek, devlet yardımı kapsamına girmez. AB'de bir desteğin Ar-Ge yardımı olarak

adlandırılabilmesi için temel araştırma, endüstriyel araştırma ya da rekabet öncesi araştırma olması gerekmektedir (European Commission, 1996).

Tablo 3. AB'nin 2002 – 2007 Dönemi Araştırma Geliştirme Yardımları

(Milyon Euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 27	6226	6212	5655	6081	6799	7202
AB 15	6072	6097	5493	5830	6476	6898
AB 12	154	115	162	252	324	303

Kaynak: European Commission, 2009a.

Bu kapsamda yatırım projeleri baz alınarak hesaplanan Ar-Ge yardımları, temel araştırma projelerine, proje maliyetinin % 75'ine ve sınai projelerin maliyetinin % 50'sine kadar verilebilmektedir (Kesmen, 2001: 91).

Komisyon son olarak 1998 yılında bu Çerçeve Çalışması'nda değişiklikler yaparak, bazı denizaşırı bölgelerdeki ürünlerle ilgili Ar-Ge çalışmaları için çeşitli yardımlarla biriktirilerek uygulanmasında daha yüksek limitlerdeki yardımlara izin verilebileceği ifade edilmiş ve normal bildirim usulleri geçerli olmakla beraber, üye devletleri yardım programlarındaki değişikliklerin bütçeye ek bir yük getirmemesi durumunda bildirim yükümlülüğünden muaf tutmuştur. Ancak araştırma ve geliştirme yardımlarının büyük işletmelere uygulanması durumunda her bir destek için dönemsel proje gelişim raporlarının Komisyon'a sunulması ve desteğin işletmenin Ar-Ge kapasitesindeki gelişimleri belgelemesi gerektiği açıkça vurgulanmıştır (Baykal, 2000:1465).

1.3.2.2 İstihdam Yardımları

Avrupa Birliği'nde istihdam yardımları, rekabeti bozmadan iç pazardaki istihdamı desteklemeyi ve bunun sonucunda istihdamın artırılarak AB'de işsizlikle mücadele için uygulanan gerekli politikalarla rekabet kuralları arasında bir tutarlılığın sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır (Quigley and Collins, 2003: 170).

AB'ye üye ülkelerde toplam işgücünün % 11'inin diğer bir ifadeyle yaklaşık 18 milyon kişinin işsiz olduğu düşünüldüğünde bu oranın yüksek olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple AB, birlik rekabet politikası kurallarını ihlal etmeden, istihdamı desteklemek istemekte Avrupa'da işsizliğin minimize edilmesi, bu konuda politikaların geliştirilmesi ve bu politikaların rekabet politikaları ile tutarlı olmasının sağlanması büyük önem taşımaktadır (DPT, 2004: 332).

Avrupa Birliği işsizlik ile mücadele konusunda "Devlet Yardımının İzlenmesi ve İşgücü Maliyetinin Azaltılması Hakkında Duyuru" yayınlamıştır. Bu duyuruda sosyal politika ile rekabet politikasının tutarlı bir şekilde yürütülmesinin önemine değinilerek çalışanlara katkıda bulunacak pek çok tedbirin devlet yardımı olmadığı açıklanmıştır. Ayrıca bu duyuruda, belirli işletmeleri kayıracak şekilde istihdam artırıcı politikaların rekabet politikası ile çeliştiği ve bu konudaki devlet yardımlarının Komisyon denetimine tabi olduğu da ifade edilmiştir (Quigley and Collins, 2003: 171).

1.3.2.3 Çevre Yardımları

Çevre yardımları; yatırım, yatay destekler ve işletmelere sağlanan yardımlar olmak üzere 3'e ayrılır. Yatırım destekleri; mevcut teşebbüslerin teknolojiyi kullanarak tesislerini yeni standartlara getirmeleri, dolayısı ile atıkların çevreden kolay uzaklaştırılması, kirlilik miktarının düşürülmesi gibi amaçlar için verilmektedir. Verilebilecek yardım miktarının belirlenmesinde, yalnızca çevreye zarar vermeyi önlemek amacıyla yapılan yatırım maliyetleri kullanılmaktadır (Facenna, 2004: 250).

Yatay destekler daha az kirliliğe sebep olabilecek yeni teknolojiler geliştirmek için; teknik bilgi, danışmanlık, çevreyle ilgili denetimi ve çevre dostu ürünlerin tanıtımını içermektedir. Bununla birlikte, halkın çevre problemlerine ilişkin bilincini yükseltmeye yönelik çalışmalara ve ekolojik kalite etiketlerinin ve çevre dostu ürünlerin tanıtımına verilen yardımları da kapsamaktadır (European Commission, 2001).

Tablo 4. AB'nin 2002 – 2007 Dönemi Çevre Yardımları

(Milyon Euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 27	8564	10373	12539	13670	14772	12126
AB 15	8369	10131	12439	13613	14690	12039
AB 12	195	242	99	57	82	88

Kaynak: European Commission, 2009a.

Çevreye ilişkin vergi ve ücretlerin yürürlüğe girmesi, bazı teşebbüslere ek mali yük getirebilir ve kaldıramayacağı bu yükü hafifletmek için geçici desteğe ihtiyaç olabilir. Bu tür destekler işletme yardımıdır (DPT, 2004: 337).

Ancak bu tür yardımlarda kirleten öder ilkesini zedelemeyecek şekilde, AB'nin çevre standartlarının üstündeki standartlara sahip olan ülkelerin firmalarının rekabet gücü kayıplarını karşılaması kaydıyla izin verilmektedir. Rehber enerji tasarrufu ve atık yönetimine, yenilenebilir enerji kaynaklarına ve aynı anda elektrik ve ısı üretimine işletme yardımı verilmesine izin vermektedir.

1.3.2.4. Kurtarma ve Yeniden Yapılandırma Yardımları

Avrupa Birliği, sıkıntı yaşayan firmaları kurtarmak, yeniden yapılandırılmalarına yardımcı olarak bu firmaların ekonomiye kazandırılmaları ve piyasaların rekabetçi yapılarının devamının sağlanması için bu tür yardımları devreye sokmuştur. Öyle ki Komisyon, toplumsal bazda bölgesel politika kaygıları, teşebbüslerin ortadan kalkması durumunda tekel durumların ortaya çıkacağı düşüncesi, rekabetçi bir piyasanın devamlılığının istenmesi ve KOBİ sektörünün geniş ekonomik yararları sebebiyle bu tür yardımları desteklemektedir.

Tablo 5. AB'nin 2002 – 2007 Dönemi Kurtarma Yardımları

(Milyon Euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 27	12186	3750	4492	1401	1410	2710
AB 15	8155	320	1731	1184	1144	2596
AB 12	4031	3430	2761	218	266	105

Kaynak: European Commission, 2009a.

Teşebbüslerin sıkıntıdan kurtarılabilmesi ve yeniden yapılandırılabilmesinde yardım alabilmesi için, firma kârlarının azalarak zararların oluşması, cironun düşmesi, mal stoklarının düşmesi, kapasite fazlalığı, nakit akışının azalması, borçların artması ve faiz ödemelerinin belirgin şekilde artması gibi kriterlere taşınmaları gerekmektedir (European Commission, 1999).

Bu tür yardımlar Komisyon tarafından yalnızca bir kez verilir. Önceden öngörülemeyen ve yardım alan teşebbüsün kusurunun bulunmadığı durumlarda, ilk verilen yardımın üzerinden 10 yıl geçmiş ise teşebbüslere yeniden yardım verilebilmektedir. Verilen yardımların değiştirilmesine, özellikle miktarının artırılmasına, onaylama koşulları sıkı bir şekilde gözden geçirilerek ve bazı koşullar ağırlaştırılarak izin verilebilmektedir (Nicolaidis and Kekelekis, 2004: 579).

1.3.2.5 Eğitim Yardımları

İşletmelerin konjoktöre göre hareket ederek, işçi giriş çıkış hareketlerini hızlandırması, özellikle vasıflı işçi tercih etmesi sebebiyle AB üye ülkelerinde işsizliğin artması büyük bir sosyal sorun haline gelmektedir. Bu sebeple Eğitim yardımları, işletmelerin veya bir endüstri dalının maliyetlerini düşürecek, çalışanlarının bilgi ve beceri seviyesini yükseltecek eğitimlere ait giderleri finansmanını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Baykal, 2000:1468).

1.3.2.6. KOBİ Yardımları

KOBİ'ler, özellikle sürekli gelişen ekonomiler için istihdam yaratan, sosyal dengeyi sağlayan ve ekonomik atılımlarda rol alan işletmeler olarak görülmektedir. KOBİ'ler, boyutlarının küçük ve pazar paylarının düşük olması nedeniyle seçici yardımlardan büyük firmalara oranla daha rahat yararlanabilmektedirler. AB'de KOBİ'ler, kurumsallaşmış, kredi güvenilirliği açısından güçlü olup, yıllık ortalama 1105 Paunt devlet yardımı alırlar.

Tablo 6. Avrupa Birliği KOBİ Kriterleri

KOBİ	ÇALIŞAN SAYISI	YILLIK CİRO (En Fazla)	YILLIK BİLANÇO (En Fazla)
ORTA	50–249	50 Milyon Euro	43 Milyon Euro
KÜÇÜK	10–49	10 Milyon Euro	10 Milyon Euro
ÇOK KÜÇÜK	0–9	2 Milyon Euro	2 Milyon Euro

Kaynak: European Commission, 2009b

AB'de 20.05.2003 tarihinde kabul edilen KOBİ tanımı, Tablo 6.'dan anlaşılacağı üzere 250'den az işçi çalıştıran, yıllık cirosu 50 milyon Euro veya bilanço toplamı 43 milyon Euro'yu aşmayan kuruluşlar "Orta Ölçekli İşletmeler" olarak kabul edilmektedir. Çalıştırdığı kişi sayısı en fazla 49 en az 10 olan ve yıllık cirosu veya bilanço toplamı 10 milyon Euro'yu aşmayan kuruluşlar "Küçük İşletmeler" olarak sınıflandırılmaktadır. Çalışan sayısı 10 kişinin altında olan ve yıllık cirosu veya bilanço toplamı 2 milyon Euro'yu aşmayan kuruluşlar ise "Çok Küçük İşletmeler" olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca KOBİ tanımı içerisinde büyük işletmelerin KOBİ'lerin sermayesi içinde payının % 25'in altında bulunması şartı bulunmaktadır. Bir teşebbüsün KOBİ olup olmadığına karar verilirken, çalışan işçi sayısı, ciro ve bilanço toplamı ile bağımsızlık koşullarına önem verilmektedir (European Commission, 2009b: 6-7).

Diğer birtakım yardım unsurlarıyla birleştirilebilecek şekilde yardım alabilen KOBİ'ler, aynı zamanda aldıkları yardımların küçük olması nedeniyle çoğu zaman üye ülkelerarası ticarete zarar vermemekte, piyasa koşullarını

olumsuz etkilememekte ve hatta belirli ekonomik bölgelerin veya belirli ekonomik faaliyetlerin gelişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. AB’de KOBİ yardımlarının verilebilmesi için, yeni bir tesisin kurulması, mevcut bir tesisin geliştirilmesi, mevcut bir tesisin ürününde veya üretim sürecinde köklü bir değişiklik yapılması ile kapanmış veya devredilmemiş olması halinde kapanacak bir tesisin devralınması hallerinden birinin oluşması gerekmektedir (Quigley and Collins, 2003: 147-148).

1.3.3. Sektörel Yardımlar

Genel amaçlı yardımların ayrılmaz bir parçası olan sektörel yardımlar, özel kurallara tabi kılınmıştır. Bu kapsamdaki gemi yapımı, tekstil ve sentetik fiber, motorlu taşıtlar, kömür-çelik, taşımacılık, tarım ve balıkçılık sektörleri, zamanında kriz yaşamış veya AB üye ülkelerinin güçlü rakipleri olan Japonya veya ABD karşısında rekabet edilebilirlikleri azalmış diğer bir ifadeyle rekabet koşullarına ayak uyduramayan, bu sebeple de yeniden yapılandırılmaya ve desteklenmeye ihtiyacı olan sektörlerdir.

Tablo 7. AB’nin 2002 – 2007 Dönemi Sektörel Yardımları

(Milyon Euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB 27	23.012	18.301	13.060	9.190	8.950	9.944
AB 15	17.435	8.693	9.260	7.808	7.844	9.058
AB 12	5.577	9.608	3.800	1.382	1.106	886

Kaynak: European Commission, 2009a.

Verilen bu yardımların öncelikle sektörlerin yeniden yapılandırılmasını geciktirmemesi, AB’nin çıkarlarına aykırı biçimde ortak pazardaki rekabeti bozacak karakterde olmaması, AB’nin hedeflerine uygun olması veya en azından bu hedeflerin gerçekleştirilmesine engel olacak nitelikte bulunmaması esasları kabul edilmiştir (Özkarabüber, 2003: 30).

1.4. De Minimis Kuralı

ATA'nın 87/1. maddesi devlet kaynaklarından verilen, rekabeti bozan veya bozabilecek nitelikte olan ve üye ülkeler arasındaki ticareti etkileyen yardımları yasaklamaktadır. Verilen bazı yardımlar, rekabeti ihlal edebilecek yapıda olsalar bile üye ülkeler arasındaki ticareti etkilemeyebilir. Komisyon, hem kendisinin hem de üye devletlerin üzerindeki idari yükü hafifletmek için "De Minimis" adı verilen kuralı ortaya koymuş ve bunu açıklayan bir Duyuru yayımlamıştır. Üye ülkeler arasındaki ticareti olumsuz etkilemeyeceği düşünülen yardımlar belirlenmiş ve bunlar De Minimis kuralı ile 87/1. maddenin kapsamından çıkarılmıştır (Rumford, 1997: 10).

2001 yılında yürürlüğe giren De Minimis kuralı ile ilgili Komisyon Tüzüğü ilgili Duyuru'nun yerini almıştır. Tüzüğe göre, De Minimis kuralı, 87/1. maddenin öngördüğü yasaklamaya tabi olmayan bir eşik tespit etmektedir. Bu doğrultuda yapılan yardımların Komisyon'a bildirilmesine gerek yoktur. De Minimis kuralı, AKÇT Antlaşmasında yer alan sektörlere, gemi yapımı, taşımacılık, tarım ve balıkçılık sektörlerine uygulanmamaktadır.

Komisyon, 1992'den itibaren, KOBİ niteliğindeki teşebbüslere 50.000 Euro'yu aşmayan yardımların bildirilmesine gerek olmadığını deklare etmiştir. İlk De Minimis yardımının verilmesinden itibaren üç yıllık süre içinde, De Minimis kuralı kapsamındaki yardım tavanı 100.000 Euro'ya çıkarılmıştır. Bu tavan, De Minimis yardımı kapsamına girebilecek tüm devlet yardımlarının toplamına ve yardımın amacına ya da aldığı şekle bakılmaksızın ihracat yardımı dışındaki her çeşit yardıma uygulanmış ancak bu yardımın devlet yardımı olmadığı ve bildirim yükümlülüğü kapsamına girmediği belirtilmiştir (Plender, 2004: 17).

Üç yıllık bir süre için 100.000 Euro olarak belirlenen tavan, tek bir şirketin aldığı toplam miktardır. Üye devletler, belirlenen yardım tavanının aşılmasını sağlamak için bir mekanizma kurmakla yükümlüdür. Bu mekanizma Komisyon'un soru sorma ihtimaline karşı üye devletlere cevap verme yetkisi vermektedir (Köksal, 2002: 64). 01.01.2007 tarihinde yürürlüğe giren 1998/2006 sayılı Tüzük'te De Minimis kapsamında yapılabilecek yardım sınırı 200.000 Euro'ya yükseltilmiştir.

De Minimis kuralı genel olarak, üye devletler seviyesinde bütün potansiyel yardım verenleri de kapsayan etkili bir kontrol mekanizması gerektirmektedir. De Minimis Tüzüğü'nün başarılı olup olmadığını

değerlendirebilmek için öncelikle öngörülen amaçların neler olduğu belirlenmelidir. Bu kuralın gündeme gelmesindeki temel etkenin iş yükünü azaltmak olduğu görülmektedir (Baudenbacher, 1997: 9).

Diğer amaçların ise zaten var olan kuralı uygun yasal zemine oturtmak ve onun bazı eksiklerini gidermek olduğu söylenebilir. İlk De Minimis Tüzüğü olan 69/2001 sayılı Tüzük kapsamında hedeflenen ilk amacın tam olarak başarılmadığı görülmektedir. Her ne kadar Tüzük genel olarak yasal belirliliği sağlamışsa da, dava açılmama riskini tamamıyla ortadan kaldıramamıştır.

1.5. Devlet Yardımlarının Denetimi ve Örnek Komisyon Kararları

AB'de devlet yardımlarının denetimi Roma Anlaşması'nın 88. ve 89. maddeleri ile düzenlenmiştir. Bunun dışında devlet yardımları ile ilgili hükümlerin uygulanmasına ilişkin usuller Komisyon kararları ve ATAD içtihatları ile düzenlenmektedir. Komisyon kendisine bildirilen devlet yardımları ile ilgili olarak bildirilen tedbirin devlet yardımı niteliğinde olmadığına veya ortak pazarın işleyişini etkilemeyeceğine yani ortak pazara uygun olduğuna karar verebilir. Bazen ise bildirilen tedbirin ortak pazarın işleyişini olumsuz etkileyeceğini düşünerek yürürlüğe girmesini durdurabilir. 88. madde AB Komisyonuna yapılan devlet yardımlarını kontrol etme yetkisi vererek, üye devletlerin yapılacak olan devlet yardımları ile ilgili planlarını önceden Komisyona bildirmesi gerektiği konusunda bir şart konulmuştur (Sak ve Pınar, 2002: 323-324).

Roma Anlaşması'nın 88. maddesinde, mevcut devlet yardımları için sürekli bir denetim ve yeni devlet yardımları için ön denetim anlamına gelen ilk aşama ile ayrıntılı bir esas denetimin yapıldığı soruşturma aşaması olmak üzere iki aşamalı bir denetim prosedürünün uygulanmasını öngörmektedir. 88/1.madde uyarınca mevcut devlet yardımları, Komisyon'un üye devletlerle işbirliği içinde gerçekleştirdiği sürekli bir denetime tabidir. Komisyon, üye devletlere İç Pazarın gelişimi ve işleyişi için gerekli olan önlemleri önerir. Bu sürekli denetim sırasında bir devlet yardımının İç Pazarla bağdaşmadığı veya kötüye kullanıldığı kanısına varılırsa Komisyon tarafından soruşturma aşaması başlatılır (Oder, 2000: 496).

Üye devletler yeni yardım planlarını veya mevcut bir yardım planında yapacakları değişiklikleri Komisyon'a bildirmek zorundadırlar. Komisyon bu

yeni yardım planlarını incelemeye alır diğer bir ifadeyle ön denetime tabi tutar. Komisyon, bu ön denetim sonucunda söz konusu devlet yardımının Ortak Pazarla bağdaşmadığı kanısına varırsa, 88/2. madde uyarınca soruşturmayı başlatır. Hakkında soruşturma açılmayan devlet yardımları ile ön denetim sonucunda Ortak Pazarla bağdaştığına karar verilen devlet yardımları 87/3. madde uyarınca uygulanabilir. Komisyon, soruşturma sonucunda yardımın Ortak Pazarla bağdaşmadığını veya kötüye kullanıldığını tespit ederse, ilgili devlet yardımının belirli bir süre içinde kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Ayrıca üye ülkeler genel yardım programı ile ayrı ayrı firmalara verecekleri yardımları Komisyon'a bildirmek zorundadırlar. Komisyon herhangi bir konuda eksik bildirim olduğu konusunda karar alırsa 15 gün içerisinde üye devlete bunu bildirir ve eksikliğin tamamlanmasını ister. Şayet üye ülke Komisyon'un bu isteğine herhangi bir cevap vermez veya geç cevap verirse Komisyon'un bu durumda soruşturma açma yetkisi doğacaktır (Özkarabüber, 2003: 20-21).

Karara uymayan üye ülke, ATAD'a havale edilir. Komisyon'a bildirim yapılmamış bir durum daha sonradan Komisyon'a ulaştırılırsa, Komisyon ilk olarak izinsiz yardım yaptığını öğrendiği üye devletten bilgi ister. Bununla beraber Komisyon yardımın ortak pazarın işleyişini bozduğu ve rekabetin bundan olumsuz etkilendiğine karar verirse, yardımla ilgili kararın beklenmesini ve yardımın ödenmesinin durdurulmasını üye ülkeden ister. Eğer yardımın izin verilmeyecek nitelikte olduğu açıksa ve yardım ödenmişse, yardımın faiziyle birlikte geri alınmasını ister. İlgili devlet bunu sürekli olarak tekrarlıyorsa bu durumu ATAD'a havale eder. ATAD da durum karşısında para cezası verme yetkisini kullanır (Oder, 2000: 498-499).

Örnek bir uygulamaya bakacak olursak; Ulusal hava yollarının çoğu Avrupa'da hava taşımacılığının liberalleştirilmesine, rekabet güçlerini onaracak yeniden yapılanma ve yeniden kapitalizasyon planları geliştirerek yanıt vermişlerdir. Komisyon 1997 yılında, Alitalia'ya 1.400 Milyon Euro yardım ödenmesine koşullu olarak izin verdi. Komisyon'un değerlendirmesinde, diğer hususların yanı sıra, yeniden yapılanma planının yaşama kabiliyeti ve İtalyan makamlarının taahhütleri (örneğin, şirketin ticari esaslara göre yönetilmesi gereği), Alitalia lehine kesinlikle ayrımcılık yapılmaması ve fiyatlar üzerinde egemen bir nüfuzun olmaması esas alındı. Komisyon, yardımın üye ülkeler arasındaki ticareti ortak çıkarlara aykırı olacak ölçüde

olumsuz yönde etkilemeden, Avrupa’da hava taşımacılığının gelişmesine yardımcı olacağını düşünerek yardıma izin vermiştir (Kitso, 2009).

2. Türkiye’nin Rekabet Politikasında Devlet Yardımları

Türkiye’de 1980 yılına kadar ithalata dayalı kalkınma politikaları ve bu politikalara göre belirlenen teşvik programları uygulanmasına rağmen 1980 yılından sonra ihracata dayalı kalkınma planları benimsenmiş ve bu yönde teşvik programları uygulanmıştır.

Özellikle 1986 yılından sonra ihracat yapan teşebbüsler için; vergi iadesi, teşvik primi uygulamaları başlatılmıştır. Uygulanan bu teşvikler nakit destekler olup ihracat performansına göre değişiklik göstermektedir (Leblebici, 2002: 6).

Tevsik tedbirlerine parasal teşviklerin girmesi ve verilen teşviklerin yatırım kararlarını etkileyecek büyüklükte olması bazı sektörlerde yatırımları önemli biçimde artırmıştır. Yatırımın yaklaşık % 50’sine varan hibe şeklindeki Kaynak Kullanımını Destekleme Primi (KKDP) uygulaması Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), organize sanayi bölgelerinde ve eğitim, sağlık, turizm gibi özel önem taşıyan sektörlerde yatırım patlamasına yol açmıştır. Özellikle Denizli, Uşak, Karaman, Kahramanmaraş ve Gaziantep gibi illerde imalat ve tekstil sektörleri ile Ege ve Akdeniz sahillerindeki tatil köyleri ve beş yıldızlı konaklama tesisleriyle de turizm sektörüne büyük yatırımlar yapılmıştır (Çiloğlu, 2003: 129-130).

Bunlarla beraber yatırımlar için nakit desteği olarak ödenen kaynak kullanımı destekleme priminin usulsüz olarak alındığı anlaşıldığında bu prim sisteminden vazgeçilmiştir (Leblebici, 2002: 7). 1990’lı yıllara geldiği zaman ise AB ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde teşvik sisteminin AB ile uyumlaştırılması kapsamında nakit krediler önemli ölçülerde kaldırılmış yerine bölgesel teşvikler ve vergisel teşvikler getirilmiştir. 1995’den itibaren yatırım dönemi kredi sistemleri uygulamadan kaldırılmış ve sadece vergi muafiyet ve istisnalarından oluşan sistemler yürürlüğe girmiştir.

2.1. Türkiye’de Devlet Yardımı Sistemleri

Türkiye deki yardım sistemine bakıldığı zaman tüm teşvik ve yardımlar merkezi hükümet tarafından verilmekte olduğundan dolayı yapının merkezi bir sisteme sahip olduğu görülmektedir (Senyurt,1995: 3).

Uygulamada, yardımlar yatırım ve ihracat alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Türkiye’deki devlet yardımı uygulamaları kalkınma plan ve hedeflerini gerçekleştirmeyi, bölgelerarası dengesizlikleri gidermeyi, sermayeyi tabana yaymayı, istihdam yaratmayı, katma değeri yüksek ileri teknolojileri kullanmayı, KOBİ’leri desteklemeyi ve Türk firmalarının uluslararası alanda rekabet gücü kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de verilen devlet desteklerini 4 ana başlık altında toplamak mümkündür;

- Yatırımlara yönelik devlet yardımları
- KOBİ’lere yönelik devlet yardımları
- İhracat Yardımları
- Diğer Yardımlar

Yukarıda belirtilen destekler dışında da devlet kurumlarından alınan doğrudan hibe veya kredi şeklinde yardımlar varsa Merkezi Finans ve İhale Birimi’ne bildirilmektedir. De minimis kuralı kapsamında değerlendirilmesi için, devlet yardımının doğrudan hibe şeklinde olması ve/veya kamu kaynaklarından sağlanan ve piyasa şartlarına göre düşük faizli kredi şeklinde olması gerekir. Bunların haricindeki dolaylı destekler ve vergi muafiyeti veya desteği, SSK muafiyeti veya desteği gibi diğer istisnai devlet yardımları “De-Minimis” kuralı kapsamına alınmamaktadır.

2.1.1. Yatırımlara Yönelik Devlet Yardımları

Türkiye’deki devlet yardımlarının verildiği başlıca alanlarından birisi yatırımlardır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak, istihdam sağlamak ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak amacı ile AB normları ve uluslar arası anlaşmalara uygun olarak verilen ülke çapında yapılan yatırımları kapsayan genel nitelikli ve bölgesel amaçlı yardımlardır (Özkarabüber, 2003: 55).

Teşvik Sisteminin son dönem performansına bakıldığında teşvik belgesi talebinin büyük ölçüde ekonomik yapıya göre şekillendiği gözlemlenmektedir. Ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı 2001 yılında teşvik belgesi talebi yaklaşık %40 oranında düşmüşken, takip eden üç yılda ortalama %25 oranında artış gösterip 4.000 ler seviyesine ulaşmıştır (Baykal, 2006).

Tablo 8.'den görüleceği üzere son 6 yıl içinde 23.863 adet sabit yatırım projesi teşvik belgesine bağlanmıştır. Yatırım projelerinin ortalama tutarı 5,4 Milyon TL ve öngörülen istihdam yaklaşık 1 milyon kişidir.

Tablo 8. 2000–2006 Yılları Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri

YILI	ADET	SABİT YATIRIM (TL)	DÖVİZ TAHSİSİ (BİN \$)	İSTİHDAM (KİŞİ)
2000	3.521	9.300.906.596	6.603.529	186.932
2001	2.155	11.402.934.275	5.522.317	107.231
2002	3.002	15.721.163.442	6.215.282	142.482
2003	3.876	24.856.696.687	10.400.048	179.929
2004	4.078	21.718.806.539	8.685.162	167.455
2005	4.303	24.295.919.017	8.737.361	180.680
2006	2.928	21.520.078.309	7.358.357	112.000
TOPLAM	23.863	128.816.504.865	53.522.056	1.076.709

Kaynak: Baykal, 2007.

2002 tarihinde uygulanmaya başlayan bu destek programının süresi için herhangi bir sınırlama getirilmemiş olup bu programın kaynağı genel bütçeden ayrılan yatırımları teşvik hizmetleri ödeneğinden karşılanmaktadır. Yatırım yapmak için teşvik belgesi alan teşebbüslere ithal edecekleri hammadde, ara mal ve işletme malzemeleri için gümrük vergilerinden ve KDV'den muafiyet tanınmıştır. Ayrıca yatırımın niteliğine, sektörüne ve bölgesine göre değişen oranlarda vergi istisnası, bütçeden işletme ve yatırım kredisi tahsisi ve yatırım indirimi de uygulanmaktadır (DPT, 2004:7-8).

Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün yatırım yardımları ile ilgili görevleri kalkınma planları ve yıllık programlardaki ilke, hedef ve politikalar yönünde yatırımların ve döviz kazandırıcı

hizmetlerin, ihracat ve ithalat politikalarının da hedefleri gözetilerek, desteklenmesi ve yönlendirilmesiyle ilgili teşvik tedbirlerini hazırlamak, uygulamak, uygulamayı takip etmek, yatırım projelerini değerlendirerek uygun görülenleri teşvik belgesine bağlamak ve teşvik tedbirlerini uygulamakla görevli kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamaktır.

2.1.2. KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları

Bilindiği üzere, Türkiye İstatistik Kurumu 1–9 işçi istihdam eden işletmelere küçük ölçekli, 10–200 işçi istihdam eden işletmelere orta ölçekli ve 200'den fazla işçi çalıştıran işletmeleri de büyük ölçekli işletme olarak kabul edilmektedir. TOBB ise 10 işçiden fazla 99 işçiden az işçi istihdam eden işletmeleri KOBİ olarak tanımlamaktadır.

KOBİ Teşvik Mevzuatı 05.03.1999 tarih ve 23630 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 19.02.1999 tarihli ve 99/12474 sayılı Karara dayanarak uygulanmaktadır. KOBİ kapsamına imalat sanayinde faaliyet gösteren, makine ve teçhizat bedelleri toplamı 400.000 TL'yi aşmayan, en fazla %25'i büyük teşebbüslere ait olan ve azami yüz elli işçi çalıştıran işletmeler dâhil edilmiştir (Pınar ve Arıkan, 2003: 106).

KOBİ yatırımları için Türkiye'de bütçe kaynaklarından makine-teçhizat alımı için yatırım kredisi, hammadde ve işletme malzemesine yönelik olarak ise işletme kredisi kullanılır. Fon'dan imalat ve tarımsal sanayi sektörlerinde yapılacak yatırımlar için faizsiz sabit yatırım miktarının değişik oranlarında destek verilir. Ayrıca yatırım teşvikleri kapsamında KOBİ'lere bir kamu bankası olan Halk Bankası tarafından ucuz krediler verilmekte ve ayrıca Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı tarafından devlet yardımları sağlanmaktadır. Bunların yanı sıra Avrupa Yatırım Bankası tarafından KOBİ'lere kredi verilmektedir.

Tablo 9'dan anlaşılacağı üzere 2000 yılından 2005 yılı eylül ayına kadar olan sürede KOBİ'lere 156 Milyon TL kredi kullanılmış olup sağlanan bu destekler sayesinde yaklaşık 15000 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır.

Genel teşvik mevzuatının yanında, araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ve organize sanayi bölgelerinde gerçekleştirilen yatırımlara devlet destekli krediler verilmektedir. Bütçe kaynaklarından öngörülen yatırım kredisi miktarı 475 bin Yeni Türk Lirasını geçemez. Yatırım kredisi ile birlikte işletme kredisi

talep edilmesi halinde, Hazine Müsteşarlığı ve aracı bankalarca belirlenecek esaslar çerçevesinde hammadde ve işletme malzemesi ihtiyacının karşılanabilmesi için, faizsiz sabit yatırım tutarının %20'sine kadar işletme kredisi tahsis edilebilir. Bu miktar 190 bin Türk Lirasını geçemez. Sadece işletme kredisi kullanılması halinde bu miktar 75 bin Türk Lirasını geçemez (DPT, 2006: 23).

Tablo 9. Türkiye'nin 2002 -2005 Dönemi KOBİ Yatırım Teşviklerinin Performansı (TL)

Yıl	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı	Yatırım Kredisi	İşletme Kredisi	Kredi Toplamı	İstihdam
2000	1.229	49.100.269	21.685.308	15.072.550	36.757.858	5.587
2001	244	14.985.866	4.542.510	3.467.605	8.010.115	669
2002	382	62.920.208	19.056.221	7.660.011	26.716.232	1.484
2003	452	105.741.735	34.637.329	10.720.788	45.358.117	2.019
2004	436	112.584.590	52.617.565	10.840.093	63.457.658	3.138
2005	182	56.311.321	27.756.835	3.663.105	27.698.940	2.066
TOPLAM	2.925	402.305.989	160.258.768	51.390.152	207.998.920	14.963

Kaynak: DPT 2006; BAYKAL 2007.

2.1.3. İhracat Yardımları

Türkiye'deki ihracat teşviklerinin amacı KOBİ'ler başta olmak üzere ihracatçı firmaların ihracata yönelik faaliyetlerini hem üretim hem de pazarlama aşamasında desteklemek, firmaların uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunların giderilmesine yardımcı olmak ve rekabet gücü kazanmalarına olanak sağlamaktır (Köksal, 2002: 135).

İhracatı teşvik edici faaliyetlerden Dış Ticaret Müsteşarlığı sorumludur. Ancak Türkiye'de ihracatın kurumsallaşmış tek destek aracı olan Türk Eximbank hem ihracatçılara finansman desteği sağlayan kredi programları hem de ihracatçıların politik veya ticari risklerden arındırılmış ortamlarda çalışmalarını için gerekli koşulların oluşmasını sağlamaktadır.

Türk Eximbank, sigorta ve garanti programları ile ihracatın geliştirilmesini, ihraç edilen mal veya hizmetlerin çeşitlendirilmesini, ihraç edilen mal ve hizmetlerin değişik pazarlarda görücüye çıkmasını, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarını arttırabilmeleri için gerekli desteklerin sağlanmasını, ihracatçıların rekabet güçlerini arttırabilmek için gerekli desteklerin verilmesini amaç edinmiştir.

Firmaların ihracat maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla; ihracat ile ihracat sayılabilecek turizm geliri, yurt dışı müteahhitlik gibi döviz kazandırıcı işlemler, banka ve sigorta muameleleri vergisinden, damga vergisi harçlarından ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlardan istisna tutulmuşlardır. Ayrıca diğer döviz kazandırıcı faaliyetler ve ihracat sayılan satış ve teslimlerde bulunanlar konut fonundan da muaf tutulabilmektedir (Özkarabüber, 2003: 56).

Tablo 10. Türkiye'nin 2000–2008 Dönemi Dış Ticaret Rakamları

(Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2000	27.774	54.503	-26.729	82.277
2001	31.334	41.399	-10.065	72.733
2002	36.059	51.554	-15.495	87.613
2003	47.253	69.340	-22.087	116.593
2004	63.167	97.540	-34.372	160.706
2005	73.476	116.773	-43.297	190.249
2006	85.534	139.576	-54.041	225.110
2007	107.212	170.057	-62.844	277.270
2008	132.027	201.964	-69.936	333.991
30.09.2009	73.116	100.142	-27.026	173.258

Kaynak: DTM, 2009b.

Özellikle son 8 yılda hem ihracatta hem de ithalatta büyük bir artış gerçekleşmiş, yine de ihracatın ithalatı karşılama oranı artmıştır. Türkiye'nin 2009 yılı ilk 9 aylık ihracatı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 30,5, ithalatı ise yüzde 38,8 azalmış ve bu düşüş 2009 Ocak-Eylül döneminde dış ticaret açığının yüzde 53,7 gerileyerek 27 milyar 26 milyon dolara düşmesini sağlamıştır. Türkiye'nin 2009 yılı 9 aylık ihracatı 73 milyar 116 milyon dolar, ithalatı ise 100 milyar 142 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2009 Ocak-Eylül dış ticaret rakamları, ihracatın ithalatı karşılama oranı da yükselerek yüzde 73 olarak gerçekleşmiştir.

2.1.4. Diğer Yardımlar

Yatırım ve ihracat teşvikleri kapsamına girmeyen, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı tarafından veya DTM tarafından TÜBİTAK eliyle kullanılan Ar-Ge projelerini destekleyici yardımlar hibe şeklinde olup, katma değer yaratan kuruluş veya teşebbüslerin Ar-Ge projelerini desteklemek, bu yöntemle Türk sanayinin Ar-Ge yeteneğini yükseltmek, sanayi kuruluşlarının ticari değeri yüksek olan yeni ürün oluşturmaları ya da mevcut ürünlerinin rekabet gücünü arttırmak veya bu amaç için üretim yöntemi, yeni teknolojik tekniklerin araştırılması ve uygulanmasına yönelik araştırma geliştirme projelerine sermaye desteği sağlamak, amaçlanmaktadır. Ayrıca büyüklüğüne bakılmaksızın ihracat yapan firmaların çevresel maliyetlerini karşılayıcı, dış fuarlarda katılımı ve uluslararası yerli fuarları destekleyici yardımlar yatırım ve ihracat yardımları dışındaki diğer yardım türleridir (Eker, 2000: 1180-1181).

Çevre Bakanlığı'nın görüşü alınarak Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen çevre yardımları, çevre kirliliklerinin önlenmesi, üretim sonrası ortaya çıkacak olan atıkların toplanması, geri kazanılması, arıtılması için teknoloji kullanılmasını, temiz ürünler üreten teknolojiler kullanılmasını, temiz enerji teknolojilerinin kullanılması amacı ile verilmektedir. Yatırım kredisi olarak verilen çevresel destek yardımları, en fazla 400.000 TL olup çevre yatırımı içeren bina-inşaat, makine ve teçhizat giderlerinin en fazla % 50'sini karşılamaktadır.

3. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Rekabet Politikaları Işığında Oluşan Devlet Yardımlarının Kıyaslanması

AET’ye 1959 yılında resmi olarak başvuruda bulunan Türkiye’nin, 1963 yılında imzaladığı Ankara Antlaşmasıyla başvurusu kabul edilmiştir. 1973 yılında imzalanan Katma Protokolü ile Türkiye, AB’ye yönelik gümrük vergilerinin sanayi ürünleri için tamamen kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ise üye ülkeler ile beraber Ortak Gümrük Tarifesi uygulamayı kabul etmiştir (DTM, 2009a).

Katma Protokolün 43. maddesi ile Ortaklık Konseyi Kararının 32. maddesi, Devlet yardımları yasağını düzenleyen Roma Antlaşması’nın 87. maddesi ile ilgili olup Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının kolaylaştırılmasına yönelik yardımlar ile alışveriş şartları, akit tarafların ortak çıkarına aykırı düşmedikçe, ortaklığın iyi işlemesi ile bağdaşır kabul edilir. Türkiye, üye devletler ile arasındaki ticareti etkileyen, rekabeti bozan veya bozma tehdidi yaratan her türlü aynı veya nakdi yardımın yasaklanmasını kabul etmiş ayrıca Türkiye, Gümrük Birliği’ni oluşturan 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile, rekabet kurallarına ilişkin mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmeyi taahhüt etmiştir. Bu amaçla 7 Aralık 1994 tarihinde Rekabetin Korunması ile ilgili 4054 Sayılı Kanunu çıkartarak rekabet ihalelerinin denetimi için Rekabet Kurulu kurulmuştur. Yine 1994 yılında 94/6401 sayılı BKK ile parasal teşvik uygulaması kaldırılarak, ihracatı teşvik mevzuatı Avrupa Birliğine uygun hale getirilmiştir (Bilici, 2005: 198-199).

Dış Ticaret Müsteşarlığı’nca yürütülen ihracat destekleri AB’nin yatay yardımlar başlığı altında toplandığı yardımlardan oluşmaktadır. İhracat kredisi ve sigortası uygulamaları ile ilgili devlet yardımları Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Halk Bankası ve Eximbank tarafından yürütülmektedir.

06 Ekim 2006 tarihinde çıkartılan 10921 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları” hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı ile AB normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesini, küçük ve orta ölçekli işletmelerin uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini, yatırım, üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını ve istihdam yaratmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Bu karar ile Ar-Ge yatırımları, turizm yatırımları, çevre yatırımları, KOBİ yatırımları, yabancı sermaye yatırımları ile imalat ve tarımsal sanayi sektöründe yapılacak

yatırımlar, Gümrük Vergisi muafiyeti, KDV istisnası ve faiz desteği ile desteklenmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2007).

Avrupa Birliği üye ülkelerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin yıllık kullanmış oldukları devlet yardımları, Türkiye'deki KOBİ'lerin kullanmış oldukları devlet yardımlarının yaklaşık olarak 5,5 katıdır. AB'deki KOBİ'ler kurumsallaşma, teknoloji ve Ar-Ge konularında bir hayli ilerleme kaydetmişken, Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lerin çok zayıf olduklarını söylemek mümkündür.

AB'de uygulanan devlet yardımları sistemi, AB bütçesinden yapılan yardımlar gibi, NUTS adı verilen coğrafi temelde tespit edilmiş kalkınmışlık kriterleri üzerine kuruludur. Bu kriterlere göre coğrafi bölgelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenmekte ve yardım seviyeleri ayarlanmaktadır. AB'nin devlet yardımlarıyla ilgili mevzuatının Türkiye'de uygulanabilmesi için, öncelikle AB'nin bölgesel yardım mevzuatı ve teknikleri Türkiye'nin ilgili mevzuatıyla uyumlaştırılmalıdır. Türkiye'nin bu alandaki mevcut uygulamaları coğrafi esasa dayanmasına rağmen, kriterler ve hesaplama teknikleri bakımından geniş bir uyuma gerek vardır. Yardımın Komisyon'a bildirim usulleri, AB'de geliştirilen rekabeti bozmayan yardım türleri, bölgesel yardım esikleri, özel kurallara tabi hassas sektörler, yardım yoğunlukları ve azımsanabilir yardım tutarları (De Minimis) gibi konulara ait yasal düzenlemeler ve yatay yardım mevzuatı ile kamu kesiminden KİT ve özel sektöre aktarılan kaynakların saydamlığını sağlamayı amaçlayan kurallar gibi AB'deki devlet yardımları ile ilgili tüm yasal düzenlemeler ve mevcut uygulama kuralları Türkiye için bağlayıcıdır (Rekabet Kurumu, 2004: 55-56).

Devlet yardımları uygulamalarını yürüten birimlerin organizasyonu açısından da AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasında idari yapıdan kaynaklanan sistem farklılıkları bulunmaktadır. AB'de yardım uygulamaları AB fonları, üye devletlerin merkezi idareleri ve yerel idarelerce yürütülmekte ve Komisyon, üye devletlerdeki tüm yardım programı uygulamalarını bildirim ve onay safhasından başlayarak, programın neticelenme safhasına kadar izlemektedir. Üye devletlerde devlet yardımı uygulamalarının AB Müktesebatında yer alan kriterlere uygunluğunu değerlendirecek ve Komisyonu bu şekilde daimi olarak bilgilendirecek bir kurum bulunmaktadır. Komisyon izleme ve denetim görevini bu kurumu muhatap alarak sürdürmektedir. Türkiye'de de devlet yardımlarının kontrolü, takibi ve sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik

AB’ce talep edilen bilgilerin temini için bir Devlet Yardımları İzleme ve Denetleme Kurumu kurulmalıdır (Rekabet Kurumu, 2004: 60).

AB Rekabet Hukuku dikkate alınarak hazırlanan ve özellikle Gümrük Birliği çerçevesinde oluşabilecek problemleri önlemek için tasarlanarak 1994 yılında kabul edilip yürürlüğe giren, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un amacı, mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamaktır. Bilindiği üzere, Gümrük Birliği ilişkisi içinde iddia edilecek herhangi bir ihlal, AB Rekabet Hukuku ilkeleri uyarınca değerlendirilecektir. Diğer taraftan, bugün için büyük ölçüde AB rekabet düzenlemesiyle uyumlu olan Kanun’un etkili bir şekilde uygulanması da tam üyelik süreci için çok önemli bir adım teşkil etmektedir. Rekabet Kurumu ile rekabet kurallarının uygulanması için gerekli idari yapı ve bağımsız bir kurum oluşturulmuştur. Ancak Kurum, devlet yardımları konusunda yetki sahibi değildir. Ancak Türkiye’deki rekabet düzenlemelerinin, AB’ye uyum süreci içinde ele alması gereken en önemli konulardan biri de devlet yardımlarıdır. Buna rağmen, devlet yardımlarının denetimi alanında ilerleme çok sınırlıdır. AB Ortak Rekabet Politikası’nın esaslarından biri olan devlet yardımlarının uygunluğunu inceleyecek bir makam yoktur. İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgesi’nde ısrarla vurgulanan devlet yardımları konusu, 4054 Sayılı Kanun’un kapsamına girmemektedir. Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi üzerine hazırlanan ve Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe giren Ulusal Program’da, devlet yardımlarının izlenmesine ilişkin otoritenin 2003 yılı içinde oluşturulması öngörülmüştür. Mevcut durumda, Hazine Müsteşarlığı altında kurumsal bir yapılanma oluşturulması kararlaştırılmış ancak taslak TBMM’de kanunlaştırılmamıştır.

Komisyon’un Türkiye ile ilgili İlerleme Raporları incelendiğinde devlet yardımları konusunda pek bir ilerleme sağlanamadığı açıkça vurgulanmaktadır. 2008 İlerleme Raporunda, devlet yardımları alanında ilerleme kaydedilmediği, Türkiye’nin devlet yardımı mevzuatını kabul etmediği ve operasyonel açıdan bağımsız olan bir devlet yardımları izleme otoritesinin oluşturulmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin şeffaflık taahhütlerinin gerektirdiği şekilde devlet yardımı envanteri hazırlanmamış ve devlet yardımı

programlarıyla ilgili rapor sunmadığını, çelik sektöründeki devlet yardımlarıyla ilgili olarak ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Türkiye 2008’de 2001 yılından günümüze kadar verilen devlet yardımları ile ilgili Komisyon’a yeni bilgiler sunmuştur. Ayrıca Türkiye, ulusal yeniden yapılandırma programını devlet yardımı yönleri ve Türk çelik endüstrisi için piyasa analizi ve tahminleri açısından gözden geçirmiştir (Rekabet Kurumu, 2009).

Özellikle 2009 İlerleme Raporunda devlet yardımları alanında somut bir ilerleme kaydedilmediği, karar alma sürecindeki şeffaflığın yetersiz olmaya devam etmesi nedeniyle bireysel kararların gerekçesinin ve tutarlılığının değerlendirilmesi güç olduğu ve farklı mali teşvik paketlerinin açıklanması sonrasında, devlet yardımlarının büyüklüğü ve önemi ciddi şekilde arttığı kesin ifadelerle yer almaktadır. Ayrıca rekabetteki bozulmanın azaltılması amacıyla devlet yardımlarının ve destekleyici politikaların şeffaf biçimde izlenmesini sağlayan mekanizmanın bulunmaması, ekonomide rekabet ve rekabet edebilirlik üzerinde olumsuz etkiler yaratmaya devam ettiği belirtilmektedir.

Yine Raporda, Devlet yardımları konusunda herhangi bir mevzuatın kabul edilmediği ve devlet yardımlarını izlemek üzere işlevsel olarak bağımsız bir otorite kurulmadığı ancak Türkiye’nin, çelik sektörüne verilen devlet yardımları konusunda, Haziran 2009’da gözden geçirilmiş “Ulusal Yeniden Yapılandırma Planı”nı sunarak ilerleme kaydettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Devlet yardımlarına ilişkin ilave uyum sağlanamadığı, uzun süredir bekleyen devlet yardımları kanunu taslağı yasalaşmadığı, Türkiye’de devlet yardımlarının düzenlenmesinden sorumlu yerleşik bir kurum ya da yasal çerçeve bulunmadığı, Devlet yardımlarının izlenmesi için bir otorite oluşturulması amacıyla birkaç kanun taslağının TBMM’ye sunulduğu ancak daha sonra geri çekildiği ve sonuç olarak Devlet yardımları konusunda gelişme kaydedilmediği belirtilmiştir (ABGS, 2009).

SONUÇ

Devletin ekonomi üzerindeki müdahalesindeki en etkili araçlarından biri olan devlet yardımları, devlet kaynaklarından kamu teşebbüslerine ve özel teşebbüslere yapılan her türlü yardımı ifade etmektedir. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku içinde, Roma Anlaşması’nın 87. ve 89. maddelerinde devlet yardımını düzenlemektedir. Devletlerin ekonomiye müdahalelerinde en etkili

müdahale araçlarından biri olan devlet yardımları teşebbüsler arasında adil olmayan bir rekabet ortamı yaratarak serbest rekabet düzeninin işleyişini bozmakta ve kaynakların etkin olarak dağılımını engellemektedir. Buna göre herhangi bir devlet tarafından veya devlet kaynakları kullanılarak bir işletme lehine sağlanan avantajın Komisyon tarafından devlet yardımı olarak değerlendirilebilmesi için bu avantajın ortak pazar dâhilinde rekabetçi yapıyı olumsuz yönde etkilememesi gerekmektedir. AB üye ülkelerinin hükümetlerinin kendi ülkelerinde faaliyet gösteren firmalara verdikleri finansal katkılar, Komisyon tarafından sıkı ve etkin bir şekilde denetlenmektedir. Öyle ki AB’de devlet yardımlarının denetlenmesi, rekabet politikasının bir parçasıdır.

Komisyon’un Türkiye ile ilgili İlerleme Raporları incelendiğinde devlet yardımları konusunda Türkiye’nin, Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülükleri uyarınca, bu alandaki mevzuatını uyumlaştırması ve devlet yardımlarının izlenmesi için gerekli idari yapıyı kurması gerekmesine rağmen, AB ilke ve kriterlerine uygun devlet yardımlarının kontrolüne ilişkin düzenleme henüz yürürlüğe girmemiş, devlet yardımlarını kontrol edecek bağımsız bir otorite ve sistem temin edilmemiş ve AB’nin devlet yardımlarına yaklaşımı izleyerek, mevcut ve planlanan devlet yardımlarını buna göre düzenleyecek bir sistem kurulmamıştır. Bu durum, rekabet kurallarının uygulanmasına ilişkin OKK’nın kabul edilmesini geciktiren temel etken olup, kamu kaynaklarının dağıtılması yoluyla pazarda oluşacak rekabet ihlali potansiyeli artmaktadır. AB standartlarına uygun devlet yardımları raporlamasının olmamasının devlet ile teşebbüsler arasındaki mali işlemlerin şeffaflığını azaltmasına yol açtığı Raporlarda belirtilen diğer önemli konulardan biridir.

Yatırımlarda devlet yardımları alanında Müktesebata uyum sürecinde ortaya çıkması muhtemel idari ve teknik sıkıntıların asılabilmesi ve bu sürecin kısaltılabilmesi için AB ile teknik düzeyde ortak çalışmalar yapılması gerekmektedir. AB’de yardım uygulamaları AB fonları, merkezi hükümet ve yerel idarelerce yürütülürken Türkiye’de bu uygulamalar tamamen merkezi hükümet tarafından yapılmaktadır. Bundan dolayı AB ile Türkiye arasında devlet yardımları uygulamalarını yürüten birimlerin organizasyonu açısından idari yapıdan kaynaklanan sistem farklılıkları bulunmaktadır. Devlet yardımı uygulamalarının kontrolü, takibi ve sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik AB’nce talep edilen bilgilerin temini açısından idari anlamda yeniden yapılanma ihtiyacı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABGS (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği) (2009), “2009 Yılı AB İlerleme Raporu” http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, Erişim Tarihi: 28.10.2009.
- BAUDENBACHER C. (1997), A Brief Guide to European State Aid Law, Kluwer Law International, New York.
- BAYKAL, M. C. (2000), “KOBİ’lere Yönelik Devlet Yardımlarının Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, Yeni Türkiye Dergisi, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, Sayı:36, Ankara.
- BAYKAL, M. C. (2007), “Yatırımlara ve KOBİ’lere Yönelik Devlet Yardımları”, <http://www.tosyovbursa.org/v2/upload/dosyalar/2008-06-13-Yatirimlara%20ve%20KOBllere%20Yonelik%20Devlet%20Yardimlari%20ve%20Uygulamalari-Dr.M.Cevdet%20BAYKAL.pps>, Erişim Tarihi: 16.09.2009.
- BİLİCİ, N. (2005), Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Seçkin Yayınları, Ankara.
- ÇİLOGLU, İ. (2003), “Türk Sanayisinin Gelişimi ve Teşvikler”, Hazine Dergisi, Hazine Müsteşarlığı, Cumhuriyet’in 80. Yılı Özel Sayısı, Ankara.
- DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı), (2009), “Katma Protokolü” <http://www.foreigntrade.gov.tr/AB/katmapro.htm>, Erişim Tarihi: 30.09.2009
- DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı), (2009), “Türkiye’de İhracatın Gelişimi” http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ahr_gelisimi.doc, Erişimi Tarihi: 30.09.2009.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (2006), Devlet Yardımları İhtisas Komisyonu Raporu, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (2004), Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: 2681, Ankara.
- EKER, A. (2000), “Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Dış Ticaret Rejimleri ve Teşvik Politikaları”, Yeni Türkiye AB Özel Sayısı 2, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Yıl:6, Sayı:2, İstanbul.

- EUROPEAN COMMISSION (2009a), Total State Aid By Member State in Million Euro, http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/studies_reports.html, Erişim Tarihi: 07.09.2009.
- EUROPEAN COMMISSION (2009b), "Handbook On Community State Aid Rules For Smes", http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/sme_handbook.pdf, Erişim Tarihi: 13.09.2009.
- EUROPEAN COMMISSION, (2001), "Commission Regulation No 70/2001 on the Application of Articles 87 and 88 of the EC Treaty to State Aid to SME, OJ L 10", <http://europa.eu.int>, Erişim Tarihi: 16.09.2009.
- EUROPEAN COMMISSION, (1999), "Community Guidelines on State Aid for Rescuing and Restructuring Firms in Difficulty. OJ C 288", <http://europa.eu.int>, Erişim Tarihi: 16.09.2009.
- EUROPEAN COMMISSION, (1996), "Community Framework for State Aid for Research and Development. OJ C 45", <http://europa.eu.int>, Erişim Tarihi: 18.09.2009.
- FACENNA, G. (2004), "State Aid and Environmental Protection", The Law of State Aid in the European Union, Oxford University Press, New York.
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, (2007), "2006/10921 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar", http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/karar_2006_10921.pdf, Erişim Tarihi: 02.08.2009.
- HAKENBERG, W. and ERLBACHER F. (2003), "State Aid Law in the European Courts in 2001 and 2002", European Competition Law Review, Sweet and Maxwell Limited, Volume: 24, Issue: 9, London.
- KESMEN, B. (2001), "Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımları", Maliye Dergisi, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Sayı:137, Ankara.
- KITSO (Kıbrıs Türk Sanayi Odası) (2009), "Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği - Avrupa Birliği Rekabet Politikası", <http://www.kibso.net/site/turkce/dtr2.pdf>, 16.12.2009.
- KÖKSAL, T. (2002), Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Devlet Yardımları Sistemlerinin Uyumlaştırılması, Etki Yayıncılık, Ankara.
- LEBLEBİCİ, F. (2002), Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergeler ile Mukayesesi, DPT Yayın No:1663, Ankara.

- NICOLAIDES, P. & KEKELEKIS, M. (2004), "An Assessment of EC State Aid Policy on Rescue and Restructuring of Companies in Difficulty", *European Competition Law Review*, Sweet and Maxwell Limited, Cilt:25, Sayı:9, Londra.
- RUBINI, L. (2004), "The International Context of EC State Aid Law and Policy: The Regulation of Subsidies in the WTO", *The Law of State Aid in the European Union*, Oxford University Press, New York.
- QUIGLEY, C. & COLLINS, A. (2003), *EC State Aid Law and Policy*, Hart Publishing, U.S.A..
- ODER, B. (2000), *Avrupa Birliği Hukuku, Tekinalp/Tekinalp*, Beta Yayınları, 2. Gözden Geçirilmiş Bası, İstanbul.
- ÖZKARABÜBER, M. (2003), *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımlarının Kontrolü*, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara.
- PINAR, A. ve İNCE ARIKAN, S. (2003), "Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi, Cilt:3, Sayı:1, Ankara.
- PLENDER R. (2004), "Definition of Aid", *The Law of State Aid in the European Union*, Oxford University Press, New York.
- REHBINDER, M. (2004), "Recent Developments in Commission State Aid Policy and Practice", *The Law of State Aid in the European Union*, Oxford University Press, New York.
- REKABET KURUMU (2009), "2008 Yılı Avrupa Birliği Komisyonu İlerleme Raporu", <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=619>, Erişim Tarihi: 16.10.2009.
- REKABET KURUMU (2004), "Ulusal Programda Devlet Yardımlarının Konumu", *Rekabet Bülteni*, HSC Yayınları, Sayı: 11, Ankara.
- RUMFORD C. (1997), *Sanayiye Devlet Yardımı: Türkiye ve Gümrük Birliği*, (Çev. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu), Intermedia, İstanbul.
- SARAÇOĞLU, F. (2006), *Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırma Süreci ve Türkiye*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- SAK, G. ve PINAR, A. (2002), "Avrupa Birliği Kapsamında Devlet Yardımları ve Türkiye’de Kamu Bankacılığı Deneyimi Üzerine Gözlemler", *Avrupa*

Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumu (17. Türkiye Maliye Sempozyumu), TÜRMOB Yayınları–185, Ankara.

SENYURT, D. (1995), Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Birliği ve Türkiye’de Teşviki, TGSD Yayınları, Ankara.

SOLTESZ, U. (2005), “The New Multisectoral Framework on Regional Aid – Overkill or An Appropriate Measure?”, European Competition Law Review, Sweet and Maxwell Limited, Volume: 26, Issue: 2, London.

TEKİNALP, Ü. (1997), Avrupa Birliği Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.